

להתענות בערב פסח להינצל מזה. וכן כותב בשו"ת ריב"א (סימן ת"ע), ואנחנו רואים כי יום זה רע מזל להבכורים, ובמצרים נצולו ע"י שהיה מגין עליהם מה שמסרו נפשם לה' ית"ש בדם פסח ובדם מילה, ולכן אח"כ שאין דבר להגן עליהם צריכים להתענות. ובשו"ת האלף לך שלמה (אורח חיים סימן שט"ז), מביא ממה דאיתא בספרים, דבערב פסח יש חשש סכנה בבכורים. וראה בספר תענית בכורים (עמוד כ"ג) שמביא מתל תלפיות (שנת תער"ב סימן צ"ה), שמדמה לה לגמרא דשבת (דף קכ"ט ע"ב) לענין הקזה, שהוא יום דינא דבכורים, ולפי"ז מובן קריאת התענית כפדיון הבכורות. וראה בחיים לרא"ש (דף י"ד) שכתב שיעור הפדיון ע"י מעות כשיעור ה' סלעים של פדיון הבן. וז"ל, וכבר ביאר הרב ז"ל טעם מכת בכורים, לפי שהיו כומרי ע"ז שלהם כפי מנהגם הקדום שהיתה העבודה בבכורות (וראה בזה לעיל אות ג') ואפשר שהיה המנהג אף באומות, ואפשר שהרבה היו מבכורי ישראל בזמן ההוא מן החוטאים, כמו שהתנבא עליהם הנביא ואמר איש גלולי עיניו השליכו, אעפ"כ הקב"ה חס עליהם והצילם, ולכך צוה עליהם לפדותם, עכ"ל. הרי לנו בטעם הפדיון לפדות את הבכורים ממות לחיים, ולזה הזכר נצטוו על מצוה זו לעולם.

טעם הפדיון — כפרה על מכירת יוסף

במשך חכמה (שמות י"ג י"ג) הביא מהירושלמי שקלים (פרק ב' הלכה ג') וז"ל: "אתם מכרתם בכורה של רחל בעשרים כסף, אף אתם תנו בעד בכורכם חמישה שקלים עשרים גרה". ע"כ. וכן הוא במדרש רבה (בראשית פ"ד י"ז), וימכרו את יוסף בעשרים כסף, אמר הקב"ה, אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף מעות שהן ה' סלעים, לפיכך יהיה כל אב ואב מפריש ערך בנו ה' סלעים במנה צורי. ומקשה המשך חכמה: "והוא פלא אם נענשו עבור זה, מדוע שבט יוסף צריך ליתן חמש סלעים, ולמי? לשבטו של לוי שהוא היה המוכר". ומתרץ ר' מאיר שמחה, שכיון שהסכמתם במכירתו שפדיון אדם חמישה סלעים, אף אתם בפדיון בנכם תתנו חמישה סלעים. ולפי"ז הקשר שבין פדיון הבן למכירת יוסף הוא חלוש. אמנם החזיק דבריו המשך חכמה ומסביר בהעמקה נפלאה את הקשר, שטעם המצוה להראות עד כמה

כל סבובי הסיבות והעלילות בהשגחה עליונה נפלאה, וז"ל: לכן כאשר פסח ה' על כל בכור בבני ישראל והרג כל בכור באדם ובבהמה אשר במצרים, שמזה ראו ההשגחה הפרטית ודבקות השי"ת לנבראים השומרים דרכיו וחוקיו, צוה לזכרון אשר יקדישו כל בכור באדם ובבהמה, ובזה נכלל גם ביאתן למצרים, ע"י יוסף הבכור מרחל וכו'. ע"ש והדברים נפלאים.

ובמגדל עוז להיעב"ץ (פלג ח' אות ה'), מפרש המדרש הזה, יען שהם בקשו להרוג בכורה של רחל שהיא עקרת הבית, ולו נתנה הבכורה מיעקב, לכן יפרו בכורותיהם באותו סך שקבלו בדמי מכירתו. והוסיף עפ"י טעם שרבתה תורה בכור בעל שני ראשים לעשרה סלעים, כי יוסף כולל שני שבטים. ראה פרק ג' סעיף ח'.

ומפרש שייכות ענין הפדיון אצל הריגת בכורי מצרים, וזה לשונו, שבעון מכירת יוסף הוצרכו לבוא בגלות מצרים כמו שאמרו רבותינו ז"ל (מדרש תהילים י' ג') אתם מכרתם אחיכם לעבד, חייכם אתם קוראים בכל שנה עבדים היינו לפרעה, ובספר הזהר (זהר חדש וישב) חושב לכל שבט כ"ב שנה, כנגד מה שפירש יוסף מאביו, אם כן כבר היו ראויים בכורותיהם ללקות עם בכורי מצרים וחס עליהם הקב"ה, וקבע להן פדיון חמשה סלעים, נגד חמשה סלעים שקבלו בעדו ... והנה שקל גימטריא ת"ל כמספר שנים שנגזר עליהם להיות בגלות מצרים, ולא עמדו שם אלא מחציתו (כמו שאמרו בפרקי דרבי אליעזר פרק מ"ז), לכן בזה נפרע חצי כופר של כל אחד מהם, ונשאר להם לפרוע חצי שקל לפדיון נפש משלם, הוא הדבר האמור שפדיון בכורות בשביל מכירת יוסף, וגלות מצרים גם הוא היה בעון זה. הכל דבר אחד. לפיכך הבכורות ביחוד הם צריכין לפדיון שלם (כערך בן חודש) בפני עצמם כי היו ראויים להספה עם בכורי מצרים.

והגה"ק ממונקאטש במאמר סמוכים לעד (דף צ"ז), מפרש שייכות יוסף למצות פדיון בכור, כי היות הבכור פטר רחם בתולדתו בהתגברות התאוה בימי הנעורים, ע"כ ניתן המצוה פדיון הבן בחמש סלעים שהוא כנגד בכורה של רחל, דהיינו בכורה של רחל יוסף הצדיק מדת היסוד, שהתגבר בכח קדושתו כנגד היצר הרע בזה.